

DE WERKSITUATIE VAN ZELFSTANDIG ONDERNEMERS ZONDER PERSONEEL ANNO 2021

De resultaten van de Zelfstandigen Enquête Arbeid (ZEA) in vogelvlucht

Een rapportage in het kader van het maatschappelijk programma arbeidsomstandigheden (MAPA)

TNO innovation
for life

Hardy van de Ven (TNO)
Brigitte Hermans (CBS)
Liza van Dam (TNO)
Mark Ramaekers (CBS)
Henk-Jan Dirven (CBS)
Wouter van der Torre (TNO)

Juli 2021

Auteurs:

Hardy van de Ven (TNO)
Brigitte Hermans (CBS)
Liza van Dam (TNO)
Mark Ramaekers (CBS)
Henk-Jan Dirven (CBS)
Wouter van der Torre (TNO)

Met dank aan:

Het Ministerie van SZW:
Piet Venema, Kimberly Breeveld

Vormgeving:

TNO, Liza van Dam

Rapportnummer:

TNO 2021 R11184

© 2021 TNO | CBS Leiden, Heerlen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO. Voorafgaande toestemming van het CBS is niet nodig, mits het CBS als bron wordt vermeld.

1 Inleiding

Begin 2021 is voor de vierde keer de Zelfstandigen Enquête Arbeid (ZEA) uitgevoerd door TNO en het CBS, in samenwerking met het ministerie van SZW. Ruim 8.000 zelfstandig ondernemers¹, waarvan meer dan 6.500 ondernemers zonder personeel, vulden de vragenlijst over hun werksituatie in. In deze publicatie geven TNO en het CBS een eerste beknopte beschrijving van de resultaten. Daarbij is gekeken naar ontwikkelingen in de tijd, maar ook naar verschillen tussen sectoren en leeftijdscategorieën. De vragenlijst is ingevuld ten tijde van de COVID-19 pandemie, waardoor de werksituatie van zelfstandig ondernemers is beïnvloed.

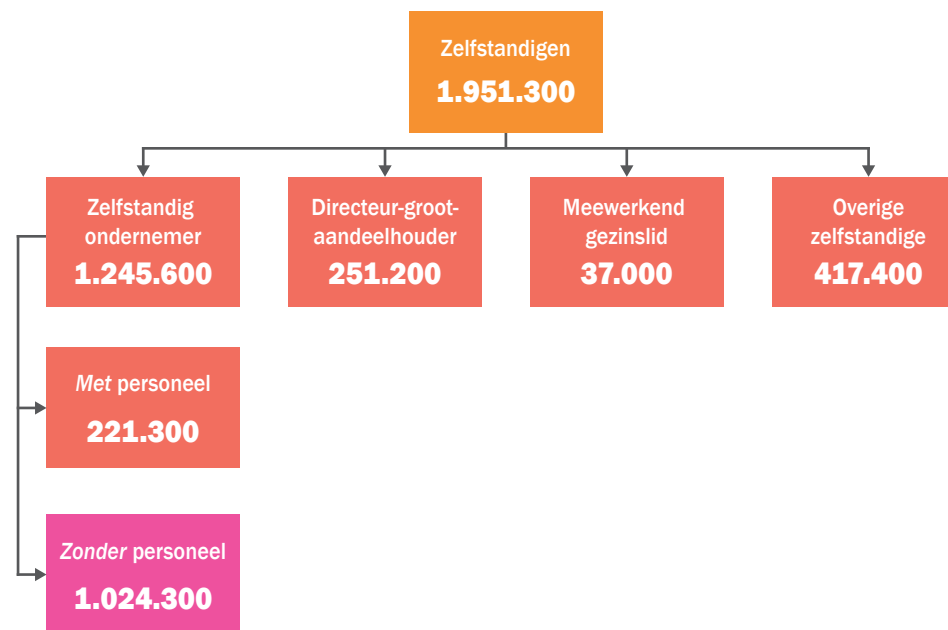
De doelgroep van de ZEA bestaat uit zelfstandig ondernemers. Dit zijn personen die voor eigen rekening of risico arbeid verrichten in een eigen bedrijf of praktijk en daarover winstaangifte doen voor de inkomstenbelasting bij de Belastingdienst. Zelfstandig ondernemers vormen de grootste groep zelfstandigen. Andere zelfstandigen, zoals directeuren-groootaandeelhouders (DGA's), meewerkende gezinsleden en overige zelfstandigen (personen met resultaat uit overige werkzaamheden²) behoren niet tot de doelgroep van de ZEA 2021.

Hoewel de ZEA over zelfstandig ondernemers met en zonder personeel gaat, betreft deze publicatie alleen de zelfstandig ondernemers zonder personeel (zzp'ers). Dit is de grootste groep onder de zelfstandig ondernemers waarvan de omvang is toegenomen van 892.000 mensen in 2015 tot ruim 1 miljoen in 2019.

¹ De bruikbare respons van de ZEA 2021 betrof 32,7%. De gegevens worden gewogen naar onder meer leeftijd en geslacht om een zo representatief mogelijk beeld van de zelfstandig ondernemers in Nederland te geven.

² Dat zijn mensen die niet in loondienst werken en ook geen winstaangifte doen als zelfstandig ondernemer (bijvoorbeeld omdat ze weinig uren besteden aan dit werk). Denk bijvoorbeeld aan een gastouder, bezorger of iemand die incidenteel een gastcollege geeft.

Alle personen met inkomen uit werkzaamheden als zelfstandige
(ongeacht de hoogte van het inkomen)

Figuur 1. Typen en aantallen zelfstandigen³, 2019. Bron: CBS (voorlopige cijfers).

Deze publicatie beschrijft de eerste globale resultaten. Aanvullende analyses op de data zullen in de toekomst plaatsvinden om meer verdieping te geven.

Het methodologisch rapport van de ZEA geeft de methodologische verantwoording van het onderzoek en presenteert een overzichtstabel met resultaten van zelfstandig ondernemers. Dit rapport en andere informatie over de ZEA staan op www.monitorarbeid.tno.nl en www.cbs.nl.

³ Afhankelijk van onder meer de specifieke doelgroep en de vraag of alleen zelfstandigen met een hoofdkomen uit het werk als zelfstandige worden meegerekend of ook zelfstandigen met neveninkomen, kunnen deze cijfers afwijken van andere overzichten.

2 Gevolgen coronacrisis

De arbeidsmarkt liet in 2020, na het begin van de coronacrisis, opmerkelijk sterke ontwikkelingen zien. Uit CBS-cijfers blijkt dat de werkgelegenheid in het tweede kwartaal fors afnam en de werkloosheid vervolgens flink opliep, maar vanaf het vierde kwartaal was er herstel en heel wat minder turbulentie. Er gingen vooral banen van flexwerknemers verloren, het aantal zzp'ers vertoonde ook gedurende de coronacrisis nog een lichte toename.

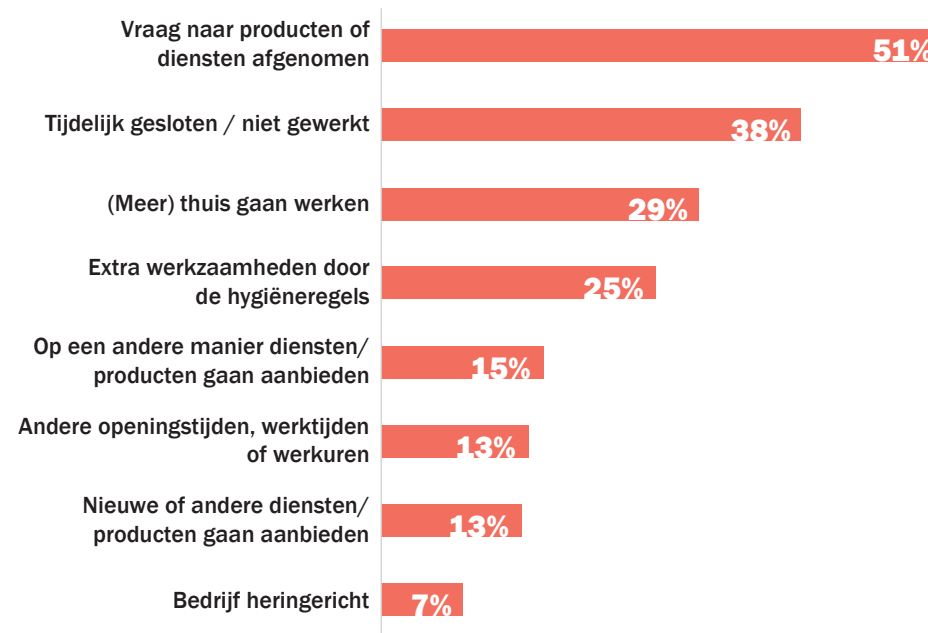
Vanwege de bijzondere omstandigheden is in de Zelfstandigen Enquête Arbeid (ZEA) een aantal vragen opgenomen over de invloed van de coronacrisis op de onderneming en het werk van zelfstandig ondernemers. Deze gingen onder meer over veranderingen in de vraag naar, en het aanbod van, de geleverde producten en diensten. Ook is gevraagd of men tijdelijk niet kon werken en naar het gebruik van financiële ondersteuning.

Van de zelfstandig ondernemers zonder personeel (zzp'ers) gaf ruim de helft (51%) aan dat de **vraag naar hun producten of diensten** door de coronacrisis is afgenomen. Tussen sectoren zijn grote verschillen. Vooral in horeca (90%), recreatie⁴ (78%), onderwijs (71%) en vervoer (68%) was sprake van een afname van de vraag. In de bouw daarentegen kwam een afname veel minder vaak voor (22%). Er waren ook zzp'ers bij wie de vraag naar hun producten of diensten toenam (11%). Niet alleen in de bouw (19%), maar ook in de zorg (14%) en onder jongeren tot 35 jaar (14%) was dat relatief vaak het geval.

Om de verspreiding van het coronavirus te remmen waren in het voor- en najaar van 2020 en begin 2021 grote delen van onderwijs, horeca, niet-essentiële detailhandel en recreatie niet of slechts beperkt fysiek toegankelijk. Bij bijna 4 op de 10 (38%) zelfstandig ondernemers zonder personeel was de onderneming **tijdelijk gesloten** of kon men **tijdelijk niet werken**.

Meestal was dat vanwege de overheidsmaatregelen, maar deels ook vanwege leveringsproblemen, uit voorzorg of omdat men in quarantaine moest. Relatief veel zzp'ers in de horeca (82%), de recreatie (70%), het onderwijs (59%) en de zorg (51%) konden een periode niet werken.

Andere gevolgen van de coronacrisis die door zzp'ers werden genoemd, zijn dat men **(meer) thuis is gaan werken** (29%) – 55-minners vaker dan 55-plussers – en dat men **extra werk had door de hygiëneregels** (bijv. extra ontsmetten; 25%). Een deel van de ondernemers is op een **andere manier** (15%) gaan werken of **nieuwe diensten of producten** (13%) gaan aanbieden (bijv. afhaalmaaltijden of online advies). Jongeren tot 35 jaar zijn dit vaker gaan doen dan ouderen van 55 jaar of ouder. Van degenen die op een andere manier zijn gaan werken of die nieuwe diensten of producten zijn gaan aanbieden, verwachtten bijna 8 op de 10 dat ook na de coronacrisis te blijven doen.

Figuur 2. Gevolgen van de coronacrisis, door zzp'ers genoemd, 2021. Bron: TNO, CBS.

⁴ Hieronder valt cultuur, sport, recreatie en overige dienstverlening.

Er zijn verschillende regelingen (geweest) om ondernemers **financieel te ondersteunen** tijdens de coronacrisis, zoals inkomensondersteuning door de overheid of uitstel van betaling door banken of investeerders. Bijna 3 op de 10 zelfstandig ondernemers zonder personeel (29%) maakten gebruik van een of meer regelingen, jongeren meer dan ouderen. In de horeca (69%) en de recreatie (50%) werd hier veel gebruik van gemaakt. In de bouw (13%) en de landbouw (17%) daarentegen kwam financiële ondersteuning veel minder vaak voor.

3 Tevredenheid met werk en arbeidsomstandigheden

Hoewel veel zelfstandig ondernemers zonder personeel (zzp'ers) gevolgen hebben ondervonden van de corona-epidemie en de bijbehorende overheidsmaatregelen (zie hoofdstuk 2), zijn de zzp'ers begin 2021 nog net zo tevreden als voor de coronacrisis. Evenals in 2019 is 81% van de zzp'ers in 2021 (zeer) **tevreden met het werk als zelfstandige**. Ook is 78% (zeer) **tevreden met de arbeidsomstandigheden** en ook dit percentage is vergelijkbaar met dat van vóór corona (79%). Zzp'ers van 55 jaar of ouder zijn vaker content met zowel hun werk als hun arbeidsomstandigheden dan jonge zzp'ers van 15 tot 35 jaar. Tussen de sectoren is er weinig verschil in de tevredenheid met het werk en de arbeidsomstandigheden, alleen in de recreatie is men over beide minder tevreden: respectievelijk 75% en 70%.

Een grote meerderheid van de zzp'ers is (zeer) tevreden over verschillende **aspecten van het huidige werk**. Bovenaan staan interessant werk, een prettige werksfeer (beide 97%) en de mogelijkheid om zelf de werktijden te bepalen (96%). Maar ook de leermogelijkheden, het gezond kunnen werken (beide 94%) en het thuis kunnen werken (85%) scoren hoog.

Wat betreft een goed inkomen en een goede werkzekerheid is men minder content: over beide aspecten is circa drie kwart tevreden.

In de bouw (87%) en de zorg (85%) is de tevredenheid over het inkomen het hoogst, terwijl deze in de landbouw (63%), recreatie (66%) en handel (67%) het laagst is.

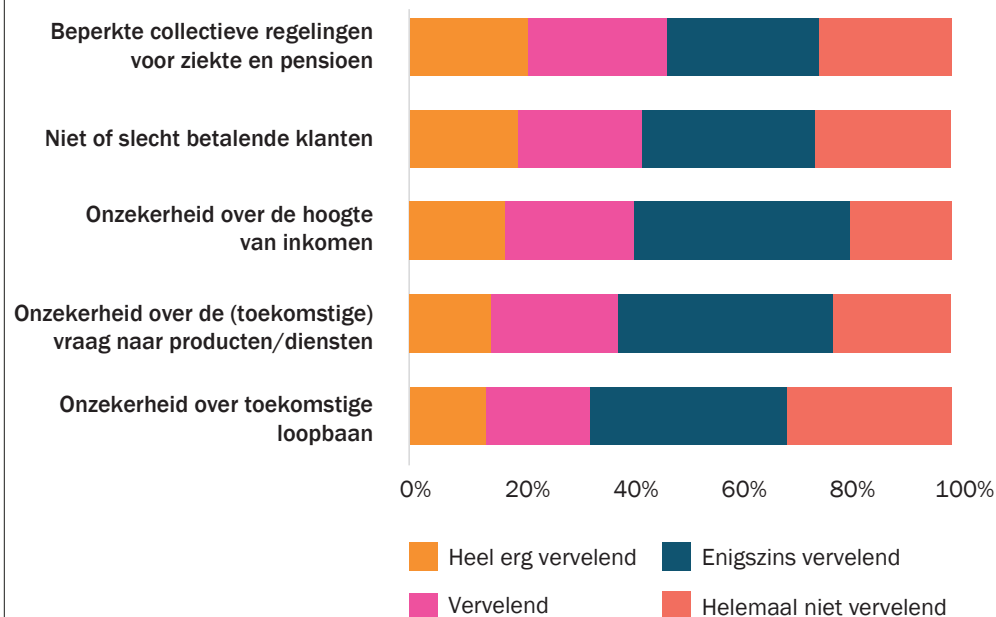

Figuur 3. Tevredenheid zzp'ers met werk en arbeidsomstandigheden, 2021. Bron: TNO, CBS.

Bijna de helft (48%) van de zzp'ers vindt het (heel erg) vervelend dat er beperkte collectieve regelingen voor ziekte en pensioen zijn. Nog eens 28% beschouwt dit als enigszins vervelend. Andere **onzekerheidsaspecten** van het werken als ondernemer die relatief vaak als (heel erg) vervelend worden ervaren, zijn niet of slecht betalende klanten (43%), de onzekerheid over de hoogte van het inkomen (42%) en de onzekerheid over de (toekomstige) vraag naar producten of diensten (39%). Zzp'ers in de bouw hebben de minste moeite met de onzekerheden over hun inkomen, de vraag naar hun producten en diensten en hun toekomstige loopbaan. In de recreatie worden alle uitgevraagde onzekerheden van het ondernemersbestaan het vaakst (heel erg) vervelend gevonden.

In 2021 zegt 32% van de ondernemers het voldoen aan en bijhouden van de wetgeving als (heel erg) belastend te ervaren. Dat is minder vaak dan in 2015, toen dat nog 39% was. Ook het percentage dat het aantal regels en instanties waar men als zelfstandige mee te maken heeft, als (heel erg) belastend beschouwt, nam af: van 43% in 2015 naar 33% in 2021. Bij beide **belastende aspecten** springt de landbouw eruit: meer dan drie kwart van de zzp'ers in deze sector vindt deze (heel erg) belastend.

Van de zzp'ers zou 11% **liever in loondienst willen werken**. Ook dit percentage was vrijwel even hoog als voor de corona-epidemie. Het deel dat liever in loondienst zou werken, is bij 15- tot 35-jarigen groter dan bij de oudere zzp'ers: 17% versus 10%. In de recreatie (16%) heeft men het vaakst een voorkeur voor een baan als werknemer en in de bouw (7%) het minst vaak.

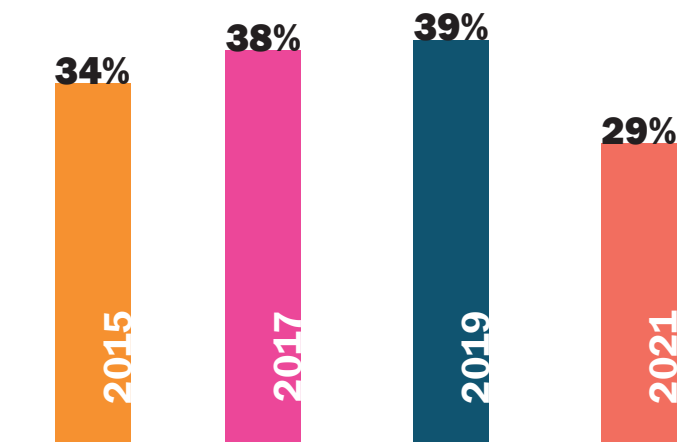

Figuur 4. Onzekerheidsaspecten van het werken als zzp'er, 2021. Bron: TNO, CBS.

4 Gezondheid

Van de zelfstandig ondernemers zonder personeel (zzp'ers) geeft 84% in 2021 aan een (zeer) goede gezondheid te ervaren. Dit percentage is vergelijkbaar met dat in 2019 voor de corona-epidemie begon. Jonge zzp'ers van 15 tot 35 jaar voelen zich doorgaans vaker gezond dan 55-plussers.

In 2021 rapporteert 29% van de ondernemers de afgelopen twaalf maanden een of meerdere keren **niet (of minder uren) te hebben gewerkt** wegens ziekte of een andere gezondheidsreden. Dat is een afname ten opzichte van 2019 toen dat 39% was. Gemiddeld werd per zzp'er 5,5 dagen minder gewerkt wegens ziekte, tegen 6,6 dagen in 2019. Het verzuimpercentage daalde van 3,9% in 2019 naar 3,2% in 2021. In de zorg was het verzuimpercentage met 4,6% aanmerkelijk hoger dan in de andere sectoren.

Figuur 5. Aandeel zzp'ers dat afgelopen jaar minstens een keer niet (of minder uren) gewerkt heeft wegens ziekte of gezondheid. Bron: TNO, CBS.

De meest voorkomende **klacht bij het laatste verzuim** was griep of verkoudheid. Met 31% van de klachten is dit percentage wel flink lager dan in 2015-2019 toen dit steeds rond de 46% lag. Dit hangt mogelijk samen met de maatregelen die in 2020 en 2021 door de overheid zijn genomen om verspreiding van corona te voorkomen.

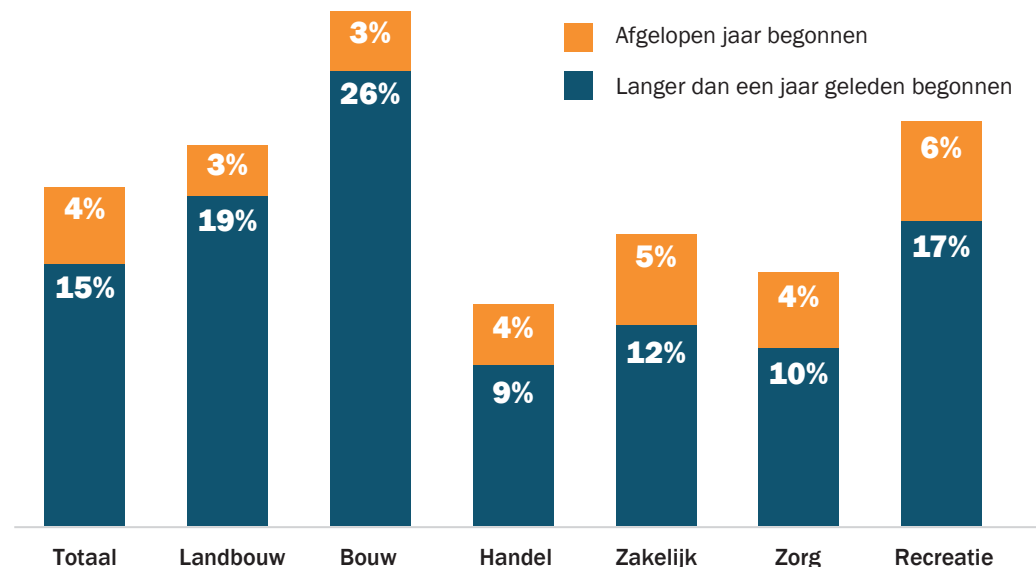
Klachten aan het bewegingsapparaat, zoals rugklachten en nek- en schouderklachten, kwamen met 27% op de tweede plaats. Deze klachten worden vooral door 55-plussers (32%) en in de landbouw (48%) en bouw (46%) relatief veel genoemd. Psychische klachten en burn-out waren goed voor 7% van het verzuim. Dit percentage is ten opzichte van 2015 verdubbeld.

Bij bijna een derde van alle zzp'ers was bij het laatste verzuim sprake van een of meer klachten die op **COVID-19** zouden kunnen wijzen, zoals klachten aan de luchtwegen, klachten aan de buik, maag of darmen, griep of verkoudheid, en overige klachten. Van deze zzp'ers geeft 13% aan dat deze klachten werden veroorzaakt door het COVID-19-virus en dat dat is bevestigd door een test. Daarnaast denkt 5% dat deze klachten door dit virus kwamen zonder dat het is getest, terwijl 42% zonder getest te zijn, meent dat er geen corona in het spel is geweest. Bij de overige 40% is met een test aangetoond dat de klachten niet COVID-19-gerelateerd waren.

3 op de 10 zzp'ers hebben de indruk dat hun gezondheidsklachten bij het laatste verzuim (gedeeltelijk) het **gevolg waren van het werk**. Twee jaar eerder was dat nog geen kwart. Werkdruk, lichamelijk zwaar werk (beide 26%) en langdurig dezelfde handelingen verrichten (18%) worden daarbij het vaakst als belangrijkste reden voor het ontstaan van de klachten genoemd. Onder 15- tot 35-jarigen (36%), in de bouw (42%) en in de landbouw (39%) is het aandeel dat meent dat hun laatste verzuim (mede) door het werk kwam het grootst.

Evenals in 2019 meldt in 2021 19% van de zzp'ers een **beroepsziekte** te hebben. Iets minder dan de helft daarvan (9%) is door een arts vastgesteld. De meest voorkomende beroepsziekten onder ondernemers zijn lage-rug aandoeningen (7,0%), RSI (6,2%), gehoorproblemen (3,7%) en overspannenheid/burn-out (3,8%). Bij 4,4% van de zelfstandigen is de beroepsziekte het afgelopen jaar ontstaan, bij 1,9% is deze door een arts vastgesteld.

Van de ondernemers zegt 1,9% in 2021 in de afgelopen twaalf maanden betrokken te zijn geweest bij een of meer **arbeidsongevallen** waardoor ze lichamelijk letsel of geestelijke schade opliepen. Bij 1,1% ging het om een arbeidsongeval met een of meer dagen verzuim. Zzp'ers in de bouw en landbouw hebben het vaakst te maken met arbeidsongevallen.

Figuur 6. Beroepsziekten bij zzp'ers naar sector, 2021. Bron: TNO, CBS.

5 Fysieke belasting en veiligheid

Van de zelfstandig ondernemers zonder personeel (zzp'ers) verrichten ruim 4 op de 10 in 2021 regelmatig **fysiek belastend werk**. Regelmatig herhalende bewegingen moeten maken, komt met 31% het vaakst voor, gevolgd door veel kracht moeten zetten (21%), werken met trillend gereedschap of trillende voertuigen (13%) en in een ongemakkelijke houding werken (13%). Jongere ondernemers van 15 tot 35 jaar doen vaker lichamelijk zwaar werk dan 55-plussers: 46% tegenover 36%. In de bouw (77%) en in mindere mate in de landbouw (63%) is het aandeel ondernemers met fysiek zwaar werk het hoogst, terwijl dit in de zakelijke dienstverlening (22%) het laagst is.

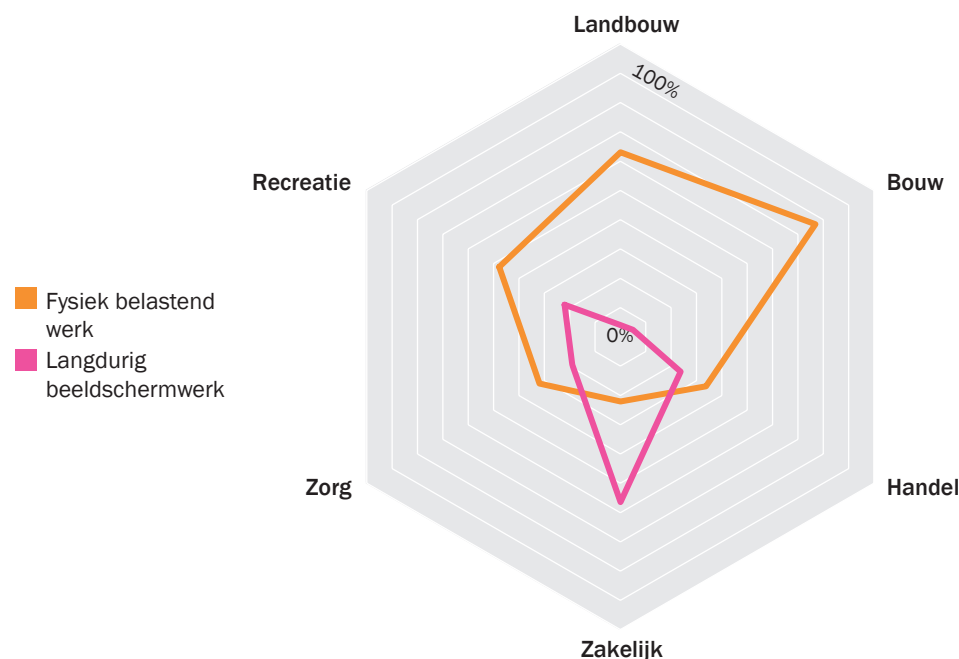
Gemiddeld werken zzp'ers 3,7 uur per dag in 2021 aan een beeldscherm (bijv. een desktop, laptop, notebook, tablet of smartphone). In 2019 was dat nog 3,4 uur. Het percentage zzp'ers dat 6 uur of langer per dag aan een beeldscherm werkt, nam tussen 2019 en 2021 toe van 24% naar 30%. Jonge ondernemers van 15 tot 35 jaar doen met 35% vaker **langdurig beeldschermwerk** dan 55-plussers (22%). Beeldschermwerk hangt sterk samen met de sector. Zo is in de zakelijke dienstverlening bij 56% van de zzp'ers sprake van langdurig beeldschermwerk, terwijl dat aandeel in de landbouw en de bouw respectievelijk 4% en 5% bedraagt. Toch zitten ook de ondernemers in deze laatste twee sectoren gemiddeld nog 1,7 uur per werkdag achter een beeldscherm.

Evenals in 2019 doet 13% van de zzp'ers in 2021 vaak of altijd **gevaarlijk werk**. De meest voorkomende vormen van gevaarlijk werk zijn snijden of steken (5%) en struikelen of uitglijden (5%). Ook het vallen van hoogte (3%) en botsingen of aanrijdingen (3%) komen relatief vaak voor. Zzp'ers van 15 tot 35 jaar hebben twee keer zo vaak gevaarlijk werk als 55-plussers. Onder de sectoren springt de bouw eruit: bijna een derde van de ondernemers in deze sector verricht vaak of altijd gevaarlijk werk. Daarnaast ligt ook in de landbouw dit aandeel met 16% boven het gemiddelde.

Van de zzp'ers werkt 16% vaak of altijd met **gevaarlijke stoffen of besmettelijke personen, dieren of materiaal**⁵. Dit komt het vaakst voor in de bouw (34%) en de zorg (29%). In de bouw gaat het met name om stoffen op de huid (26%) en het inademen van stoffen (22%), terwijl het in de zorg vooral de blootstelling aan besmettelijke personen en materialen betreft (23%). Door de corona-epidemie is het aandeel zzp'ers in de zorg dat te maken heeft met besmettingen het afgelopen jaar toegenomen, in 2019 was het nog 13%. Onder alle zzp'ers is vooral het percentage dat soms in aanraking komt met besmettingen gegroeid: van 15% in 2019 tot 22% in 2021.

Veruit de meeste zzp'ers geven aan dat ze **maatregelen** nemen om te voorkomen dat ze ziek worden. Dit percentage is het afgelopen jaar gestegen van 76% in 2019 naar 83% in 2021. Het aandeel ondernemers dat vindt dat ze **voldoende informatie** hebben over hoe ze veilig en gezond kunnen werken, nam toe van 90% naar 93%.

⁵ Exclusief water en waterige oplossingen.

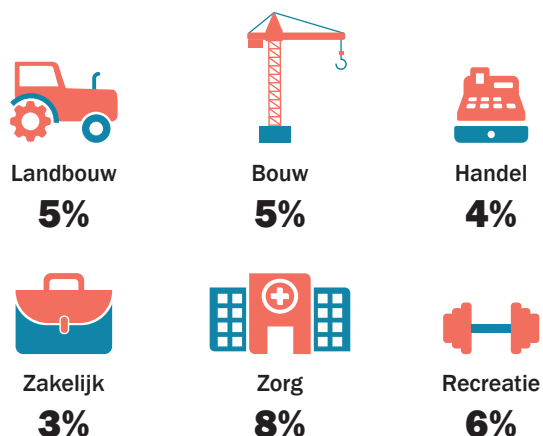
Figuur 7. Fysiek belastend werk en langdurig beeldschermwerk bij zzp'ers, 2021. Bron: TNO, CBS.

6 Psychosociale arbeidsbelasting

De term psychosociale arbeidsbelasting (PSA) hangt samen met verschillende aspecten van het werk. Deze aspecten kunnen leiden tot mentale belasting en een hoge mentale belasting is een voorspeller van verzuim en uitval. Een van deze aspecten is **autonomie**, ofwel de regelmogelijkheden die men in het werk heeft. Begin 2021 ervaart 87% van de zelfstandig ondernemers zonder personeel regelmatig een hoge mate van autonomie, een aandeel dat over de afgelopen jaren vrij stabiel bleef. Het aandeel zzp'ers met veel autonomie is het hoogst in de zakelijke dienstverlening (92%) en het laagst in de zorg (80%).

Niet alleen autonomie, maar ook taakeisen zijn van belang als het gaat om PSA. Het aandeel zzp'ers dat te maken heeft met hoge **taakeisen** is iets toegenomen van 26% in 2019 naar 28% in 2021. Het hebben van lage autonomie in combinatie met hoge kwantitatieve taakeisen (werkdruk) kan leiden tot mentale belasting. Deze combinatie staat ook wel bekend als een **high-strain job** en 5% van de zzp'ers heeft hiermee te maken. Dit aandeel is over de afgelopen jaren vrij stabiel gebleven. *High-strain jobs* komen het vaakst voor in de zorg (8%) en de recreatie (6%) en het minst in de zakelijke dienstverlening (3%).

Figuur 8. Aandeel zzp'ers met een *high-strain job* naar sector, 2021. Bron: TNO, CBS.

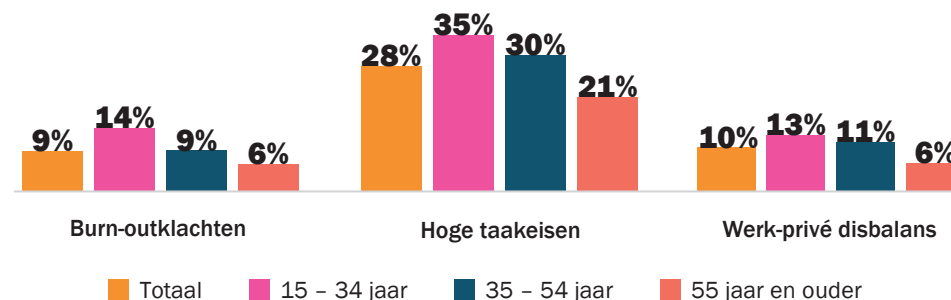
Meer dan 8 op de 10 zzp'ers (83%) geven aan dat het werk een hoge **moeilijkheidsgraad** heeft, ook een belangrijk aspect van PSA. Hier zijn grote sectorverschillen in te zien. In de zorg (91%) en de zakelijke dienstverlening (89%) is het aandeel met moeilijk werk het hoogst, terwijl het in de landbouw (67%), handel (75%) en de bouw (76%) het laagst is.

Het percentage ondernemers dat een **werk-privé disbalans** ervaart, is over de afgelopen jaren licht afgenomen van 12% in 2015 naar 10% in 2021. Dit is een positieve ontwikkeling als het gaat om de mentale belasting.

Van de zzp'ers ervaart 9% **burn-outklachten**: zij voelen zich enkele keren of vaker per maand psychisch vermoeid door het werk. Dit percentage is sinds 2017 redelijk stabiel gebleven. Onder de sectoren valt voornamelijk de zorg op, waar het aandeel ondernemers met burn-outklachten het grootst is (14%). In de landbouw (6%) en de handel (7%) is het aandeel ondernemers met burn-outklachten het kleinst.

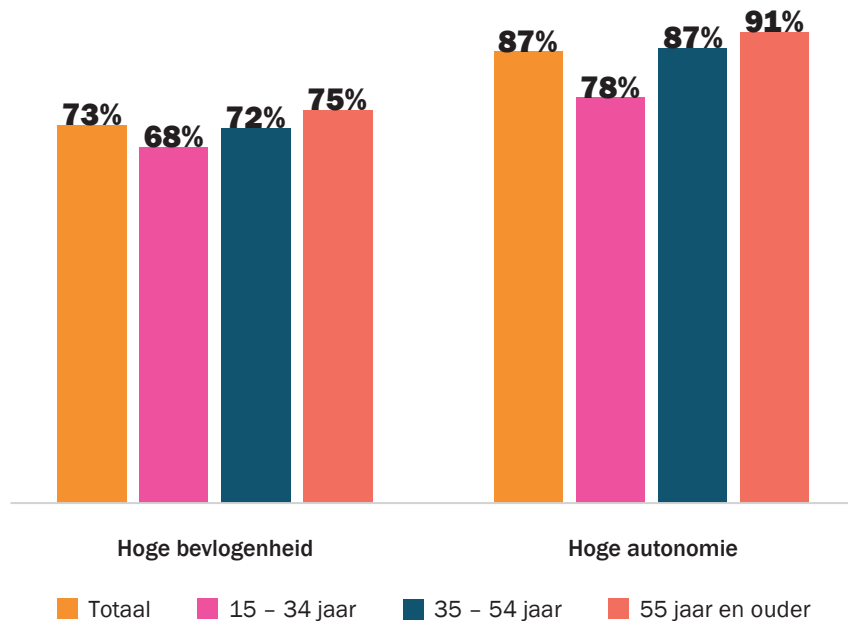
De **bevlogenheid** onder zzp'ers blijkt iets toegenomen te zijn: het aandeel bevlogen zzp'ers steeg van 69% in 2019 naar 73% in 2021. Bevlogen ondernemers zijn enthousiast over hun werk, kunnen er helemaal in op gaan en voelen zich fit en sterk als zij werken. Het aandeel bevlogen ondernemers is het grootst in de zorg (77%), gevolgd door de handel (76%). In de zakelijke dienstverlening is het aandeel bevlogen zzp'ers het kleinst (68%).

Naar leeftijd zijn er verschillen in de mentale belasting. Jongere zzp'ers (van 15 tot 35 jaar) ervaren minder vaak een hoge autonomie (78%) vergeleken met overige leeftijdsgroepen en rapporteren ook vaker hoge taakeisen (35%). Deze combinatie – een *high-strain job* – komt ook relatief vaak voor bij jongere zzp'ers (10%). Onder deze 15- tot 35-jarige ondernemers is zowel het aandeel met een werk-privé disbalans (13%) als het aandeel met burn-outklachten (14%) groter en het aandeel bevlogen ondernemers (68%) lager vergeleken met oudere zzp'ers en het gemiddelde onder zzp'ers in Nederland.

Figuur 9a. Enkele aspecten van PSA bij zzp'ers naar leeftijdscategorie, 2021. Bron: TNO, CBS.

Het tegenovergestelde speelt onder de 55-plussers. Deze groep ervaart juist vaker hoge autonomie (91%) en minder vaak hoge taakeisen (21%), als gevolg heeft deze groep dan ook minder vaak een high-strain job (3%). Binnen deze groep ondernemers geeft een groter aandeel aan bevlogen te zijn (75%) en rapporteert een kleiner deel burn-outklachten (6%) of een werk-privé disbalans (6%) vergeleken met de andere leeftijdsgroepen.

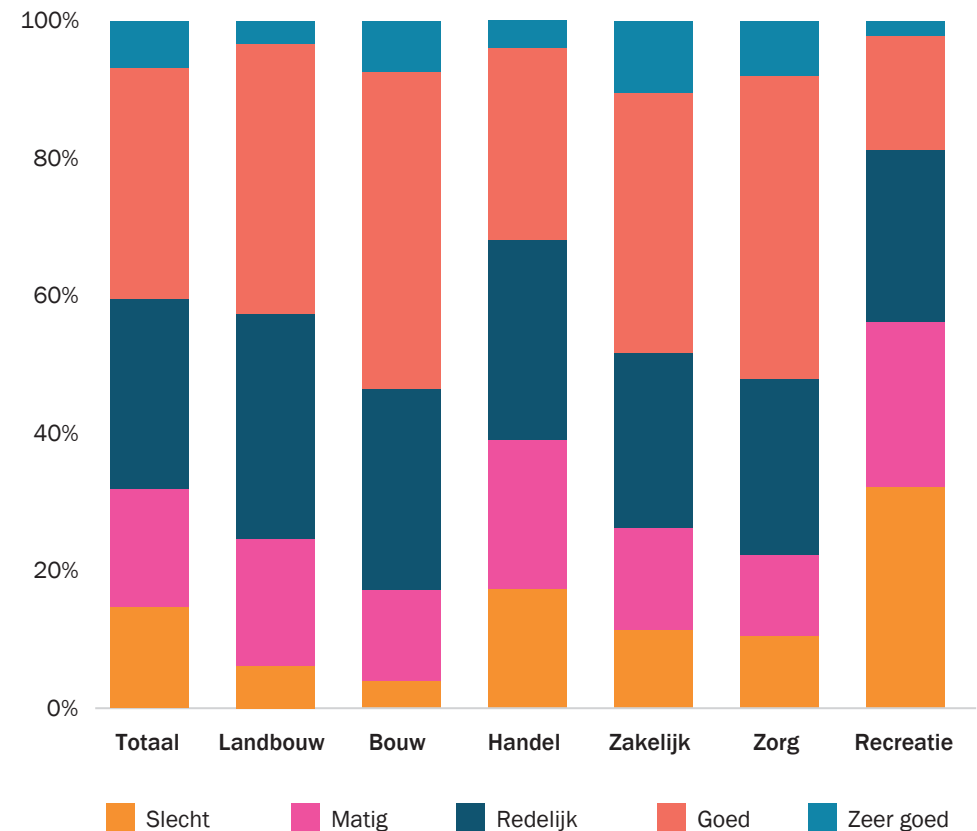

Figuur 9b. Enkele aspecten van PSA bij zzp'ers naar leeftijdscategorie, 2021. Bron: TNO, CBS.

7 Duurzame inzetbaarheid en toekomstperspectief

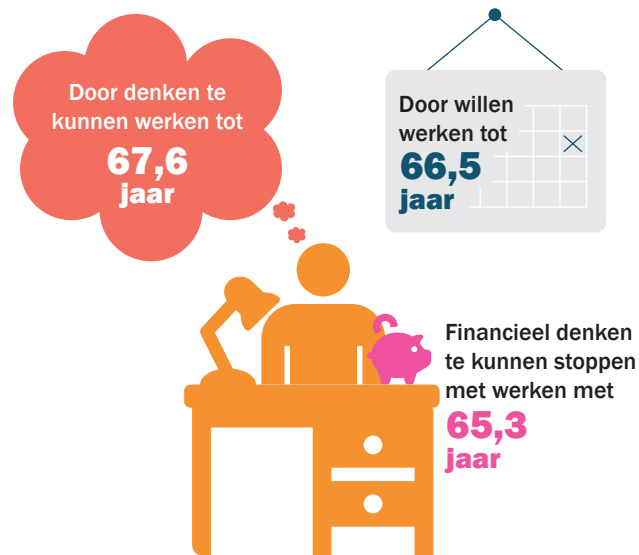
Begin 2021 beoordeelt 32% van de zelfstandig ondernemers zonder personeel (zzp'ers) de **financiële situatie** van het bedrijf als matig of slecht. In de pre-coronaperiode nam dit aandeel nog af van 26% in 2015 naar 18% in 2019.

Vooral in de recreatie zijn zzp'ers in 2021 negatief over de financiële situatie. Daar beoordeelt meer dan de helft (56%) deze als matig of slecht. In de bouw is daarentegen ongeveer een op de zes (17%) negatief over de financiële situatie van hun bedrijf. Ook het aandeel zzp'ers dat zich soms of vaak **zorgen maakt over de toekomst van hun bedrijf** is toegenomen: van 46% in 2019 naar 52% in 2021. Ook hiervoor geldt dat dit het meest voorkomt in de recreatie (64%) en het minst in de bouw (37%). In de recreatie werken relatief veel zzp'ers die het afgelopen jaar vanwege de pandemie en aanpalende maatregelen hun werk niet of beperkt konden uitvoeren.

Figuur 10. Beoordeling financiële situatie door zzp'ers naar sector, 2021. Bron: TNO, CBS.

Ondanks dat zzp'ers vaker negatief zijn over de financiële situatie van hun bedrijf en zich meer zorgen maken over de toekomst van het bedrijf, is de **leeftijd waarop men financieel denkt te kunnen stoppen met werken** afgenomen van 65,9 jaar in 2019 naar 65,3 jaar in 2021. De leeftijden tot waarop men **wil doorgaan met werken** en **lichamelijk en geestelijk denkt te kunnen blijven werken**, zijn vrijwel gelijk gebleven. Deze schommelen de afgelopen jaren rond de 66,5 jaar (willen) en 67,6 jaar (kunnen). In de landbouw en zorg denkt men het minst lang door te moeten werken voordat men financieel gezien kan stoppen (beide 63,9 jaar) en in de recreatie het langst (68,0 jaar). Zzp'ers in de recreatie behoren zowel wat betreft het willen (69,1 jaar) als het kunnen (68,8 jaar) tot de zzp'ers met de hoogst gerapporteerde doorwerkleeftijd. In de bouw, waar relatief veel fysiek zware beroepen voorkomen, geven zzp'ers aan het minst lang door te willen en (denken te) kunnen werken (64,2 jaar en 63,0 jaar respectievelijk).

Figuur 11. Leeftijden tot waarop zzp'ers door willen en kunnen werken, 2021. Bron: TNO, CBS.

In 2021 is het aandeel zzp'ers dat aangeeft helemaal niet gemakkelijk te kunnen **voldoen aan de fysieke en psychische eisen van het werk** ongeveer 14%. Hoe hoger de leeftijd, hoe vaker ondernemers doorgaans niet kunnen

voldoen aan de eisen van het werk. Van de 55-plussers zegt 17% niet aan de lichamelijke eisen en 17% niet aan de geestelijke eisen van het werk te kunnen voldoen. Voor jonge zzp'ers van 15 tot 35 jaar is dit 12% respectievelijk 11%.

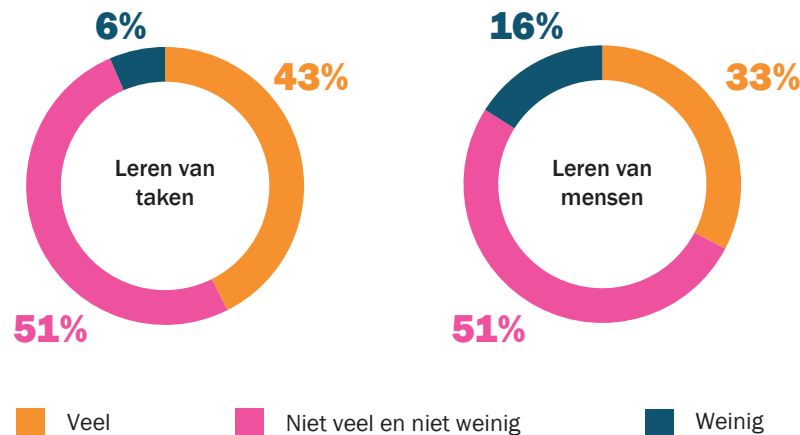
Niettemin is het deel zzp'ers dat het **eigen functioneren** als goed beoordeelt onverminderd hoog en constant over de jaren (omstreeks 94%). Het oordeel over het eigen functioneren verschilt niet tot nauwelijks naar leeftijd of tussen sectoren.

8 Leven lang ontwikkelen

Twee derde (67%) van de zelfstandig ondernemers zonder personeel gaf in 2021 aan dat hun **kennis en vaardigheden goed aansluiten op hun werk**. Een goede match is onder meer van belang voor de uitdaging en ontwikkelingsmogelijkheden in het werk. Slechts een klein deel (4%) zegt over te weinig kennis en vaardigheden te beschikken voor de uitvoering van hun werk. Aan de andere kant vindt 29% zichzelf overgekwalificeerd. De verschillen tussen de leeftijdscategorieën en sectoren zijn relatief klein. In de landbouw geven zzp'ers vaker aan over te weinig kennis en vaardigheden te beschikken dan ze nodig hebben voor hun werk (8%).

In het kader van professionele ontwikkeling kan iemand opleidingen en cursussen volgen of leren door de uitvoering van het werk zelf (informeel leren). Meer dan driekwart (78%) van de zzp'ers is het (helemaal) eens met de stelling dat ze in het werk steeds **nieuwe dingen proberen te leren**. Jongere ondernemers (15 tot 35 jaar) geven dat vaker aan dan ouderen (82% vs. 75%). Daarnaast is 94% van de zzp'ers tevreden met de **leermogelijkheden** die het werk biedt.

Meer dan 4 op de 10 zzp'ers (43%) geven aan veel te **leren van de taken die ze uitvoeren** en een derde (33%) zegt veel te **leren van andere mensen** (zoals klanten of collega's). Vooral jongeren (15 tot 35 jaar) en zzp'ers in de zorg geven relatief vaak aan veel te leren van hun taken (respectievelijk 53% en 54%) en van andere mensen (respectievelijk 45% en 42%).

Figuur 12. Leren van taken en van mensen op het werk door zzp'ers, 2021. Bron: TNO, CBS.

Bijna de helft (46%) van de zzp'ers vindt het **makkelijk om nieuwe dingen te leren** voor het werk. Een heel klein deel vindt het moeilijk (2%) en de rest vindt het niet moeilijk, maar ook niet makkelijk (51%). In de landbouw is het percentage dat gemakkelijk nieuwe dingen leert kleiner (28%). Daarnaast geven ook 55-plussers iets minder vaak dan gemiddeld aan dat nieuwe dingen leren voor het werk makkelijk is (41%).

Het merendeel (62%) zegt op dit moment geen **behoefte te hebben aan een opleiding of cursus**. Toch worden er regelmatig **opleidingen en cursussen gevolgd**. Iets minder dan de helft (46%) van de zzp'ers heeft in de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus gevolgd. In de sectoren landbouw, handel en bouw hebben relatief veel zzp'ers geen behoefte aan een opleiding of cursus; respectievelijk 80%, 76% en 74% heeft daar geen behoefte aan. In het verlengde daarvan worden er in die sectoren betrekkelijk weinig opleidingen en cursussen gevolgd. In de handel heeft slechts 26% afgelopen twee jaar een opleiding of cursus gevolgd, in de bouw 35% en in de landbouw 38%. In de zorg geldt het tegenovergestelde: daar is relatief veel behoefte (41% heeft geen behoefte) en worden ook relatief veel opleidingen gevolgd (85% heeft een opleiding of cursus gevolgd).

9 Technologie en innovatie

In 2021 maken ongeveer 9 van de 10 zelfstandig ondernemers zonder personeel ten minste een paar keer per dag gebruik van **communicatietechnologie** (zoals e-mail en social media). **Digitale systemen om informatie op te zoeken** worden iets minder vaak gebruikt, 62% van de zzp'ers maakt hier ten minste een paar keer per dag gebruik van.

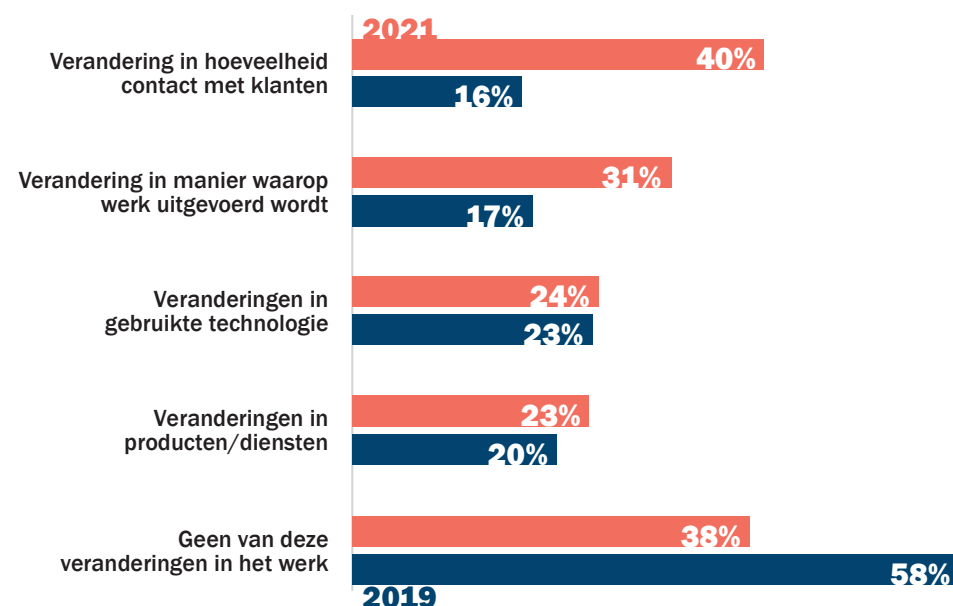
De groep ondernemers die zegt dat ze de hele dag gebruik maken van elektronische communicatie is toegenomen over de afgelopen twee jaar, van 20% in 2019 naar 24% in 2021. Vooral zzp'ers in de zakelijke dienstverlening maken in 2021 vaak gebruik van elektronische communicatiemiddelen. Binnen deze sector geeft ruim 4 op de 10 ondernemers (44%) aan dat zij er de hele dag gebruik maken.

Ongeveer 7% van de ondernemers werkt ook met **geavanceerde technische hulpmiddelen**, zoals een robot(arm), drone, exo-skelet of zelfrijdend voertuig. Vooral in de landbouw komt dit relatief vaak voor, daar maakt 28% van de ondernemers gebruik van een geavanceerd technisch hulpmiddel.

Bijna een kwart van de ondernemers (24%) geeft aan dat zij in het afgelopen jaar een verandering hebben meegemaakt in de technologie (zoals machines of ICT) waar zij mee werken. Dit is vergelijkbaar met 2019 (23%). Vooral in de zakelijke dienstverlening hebben zzp'ers te maken met andere technologieën (31%), in de bouw komt het juist relatief weinig voor (11%).

Ten opzichte van twee jaar eerder, heeft een grotere groep ondernemers in 2021 één of meerdere **veranderingen in het werk** meegemaakt (62% in 2021, ten opzichte van 42% in 2019). Ongeveer 40% van de ondernemers zegt dat zij in het afgelopen jaar een verandering hebben meegemaakt in de hoeveelheid contact die ze hebben met anderen (klanten, patiënten, etc.) en 31% heeft een verandering meegemaakt in de manier waarop ze hun werk uitvoeren. Deze veranderingen komen aanzienlijk vaker voor dan in 2019, toen ervoer 16% veranderingen in de hoeveelheid contact en 17% veranderingen in de manier waarop zij het werk uitvoeren.

Het is niet geheel onverwacht dat deze veranderingen zijn toegenomen, gezien de corona-pandemie en de bijbehorende maatregelen.

Figuur 13. Veranderingen op het werk van zzp'ers in 2019 en 2021. Bron: TNO, CBS.

Gemiddeld in Nederland geeft ongeveer een op de vijf zzp'ers aan dat zij altijd bezig zijn met **innovatie**. Het aandeel ondernemers dat altijd een duidelijke bijdrage geeft aan de ontwikkeling van producten of diensten is het grootst onder 15- tot 35-jarige ondernemers (25%) en zzp'ers in de zakelijke dienstverlening (23%). Daarentegen geeft 14% van de zzp'ers aan dat zij nooit een duidelijke bijdrage leveren aan het ontwikkelen en verbeteren van diensten of producten, dit is iets afgenomen ten opzichte van 2019 (16%). Innovatief gedrag op het werk blijkt de afgelopen twee jaar dus iets toegenomen te zijn onder ondernemers. In de handel is het aandeel ondernemers dat nooit bezig is met innovatie het grootst (20%), gevolgd door de landbouw (18%) en de bouw (17%).

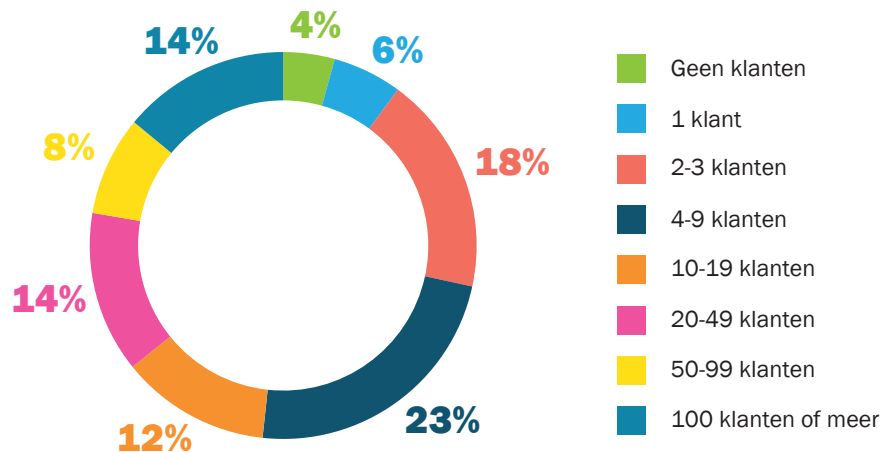

Figuur 14. Innovatief gedrag van zzp'ers naar sector, 2021. Bron: TNO, CBS.

10 Netwerk

In 2021 is het aandeel zelfstandig ondernemers zonder personeel **met enkele klanten** (drie of minder) toegenomen ten opzichte van 2019. In 2019 had 22% hooguit drie klanten, in 2021 is dat 28%. Iets minder dan de helft (48%) van de zzp'ers heeft ten minste tien klanten. Zzp'ers die honderd of meer klanten bedienen, werken het vaakst in de handel (41%) en het minst in de bouw (4%).

Naast het grotere aandeel zzp'ers met enkele klanten is ook het aandeel zzp'ers gegroeid waarvan het merendeel van de **omzet afhankelijk is van de grootste klant**. In 2019 gaf 21% van de zzp'ers aan dat meer dan de helft van hun omzet afhankelijk was van de grootste klant. In 2021 is dat toegenomen naar 26%. Het grootst is de afhankelijkheid van één of enkele klanten in de landbouw: ruim 3 op de 10 ondernemers (31%) in deze sector is voor 90 tot 100 procent afhankelijk van hun grootste klant⁶.

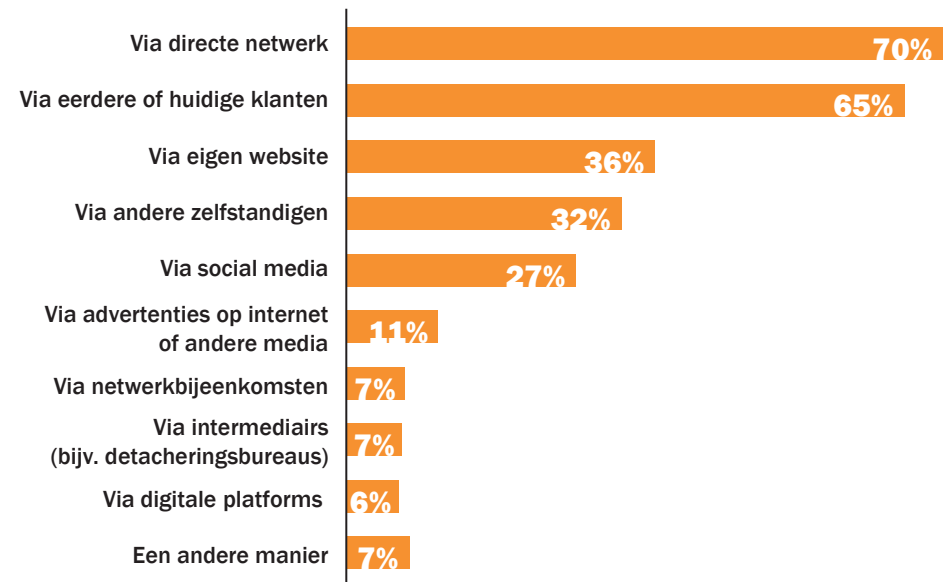

Figuur 15⁷. Verdeling aantallen opdrachtgevers van zzp'ers, 2021. Bron: TNO, CBS.

Zzp'ers **verwerven vooral opdrachten en klanten** via hun directe netwerk (70%) en via eerdere of huidige klanten (65%). Veel minder vaak verwerven ze opdrachten via digitale platforms zoals Werkspot of Uber (6%) of via intermediairs, zoals detacheringsbureaus (7%). Jonge ondernemers van 15 tot 35 jaar zetten vaker diverse kanalen in voor het verwerven van opdrachten dan oudere ondernemers van 55 jaar en ouder. Jonge zzp'ers komen ook meer dan oudere zzp'ers aan opdrachten via sociale media zoals Facebook, Linked In en Twitter (40% vs. 16%) en via andere zelfstandigen (41% vs. 22%).

In 2021 werkte 29% van de zzp'ers vaak of altijd **samen met andere zelfstandigen**. Daarnaast gaf 27% aan nooit samen te werken met andere zelfstandigen. Samenwerking met andere zelfstandigen is meer gangbaar onder jonge ondernemers van 15 tot 35 jaar dan bij ondernemers van 55 jaar en ouder (39% vs. 21%). Zzp'ers werken het meest samen in de bouw (47%) en de zorg (32%) en het minst in de handel (19%).

6 De Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS geeft ook cijfers over het aantal opdrachtgevers van zzp'ers en de afhankelijkheid hiervan op basis van een geharmoniseerde afbakening binnen de Europese Unie. Door een verschil in doelpopulatie, vraagstelling en onderzoeksopzet wijken de ZEA-cijfers hiervan af. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/zzp/hoeveel-opdrachtgevers-hebben-zzp-ers>

Figuur 16. Klantwerving zzp'ers, 2021. Bron: TNO, CBS.

Ongeveer twee derde van de zzp'ers is geen **lid van een brancheorganisatie of belangenvereniging** (64%). Het aandeel zzp'ers dat wel lid is van een brancheorganisatie is vanaf 2017 licht toegenomen van 33% naar 36%. Lidmaatschap van een beroepsorganisatie komt het meest voor (20%), gevolgd door een lidmaatschap van een sectororganisatie (10%) of een onafhankelijke zzp-organisatie (8%). Van een zzp-organisatie binnen een vakbond is 3% lid. Oudere ondernemers (55+) zijn vaker lid van een brancheorganisatie of belangenvereniging dan jongere ondernemers van 15 tot 35 jaar (40% vs. 27%). In de zorg zijn de meeste zzp'ers lid van een brancheorganisatie of belangenvereniging. Daar is drie op de vier lid, tegenover een op de vijf in de handel.

7 4,3% van de zzp'ers geeft aan geen klanten te hebben. Dit komt het meest voor in de landbouw (13%) en het minst in de bouw (0,4%).

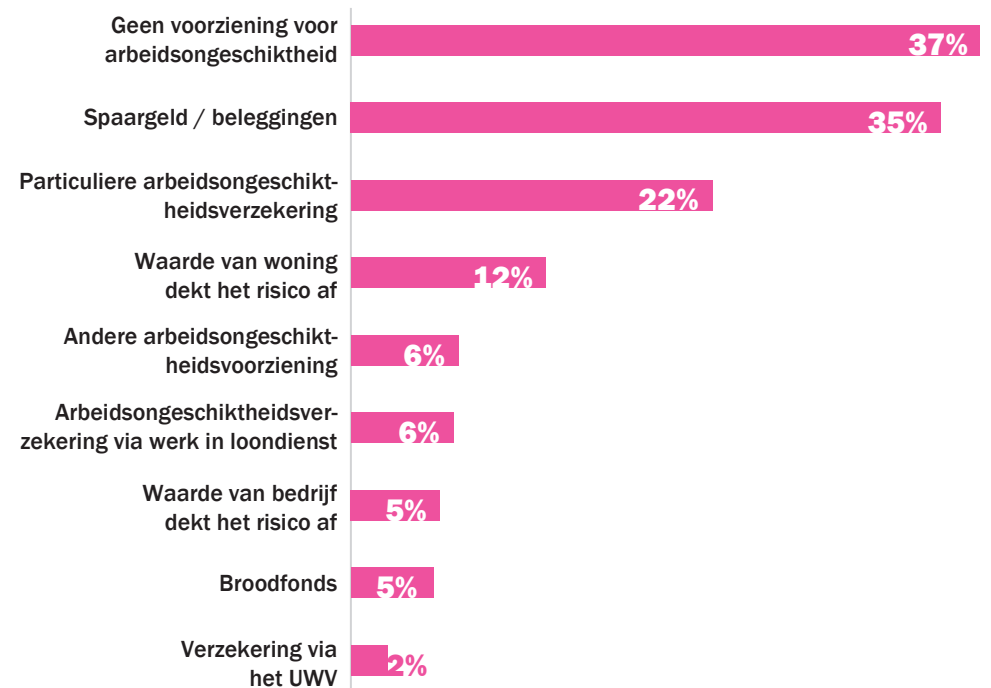
11 Voorzieningen arbeidsongeschiktheid en pensioen

In 2021 geeft 63% van de zelfstandig ondernemers zonder personeel (zzp'ers) aan een of meer **voorzieningen te hebben voor arbeidsongeschiktheid**. Dit is een lichte stijging ten opzichte van 2019 toen dat nog bij 59% het geval was. Een voorziening in de vorm van spaargeld en beleggingen komt het meest voor. Dit percentage is gegroeid van 30% in 2019 tot 35% in 2021.

Van de zzp'ers in de ZEA heeft 22% naar eigen zeggen een private arbeidsongeschiktheidsverzekering voor hun werk als ondernemer. Dit aandeel is het grootst in de bouw (37%), zorg (33%) en landbouw (32%) en het kleinst in de handel (13%) en recreatie (8%). De belangrijkste **redenen voor het hebben van een arbeidsongeschiktheidsverzekering** zijn dat men het financiële risico niet zelf kan dragen (64%) en dat men niet kan terugvallen op het inkomen van de partner (31%). In de bouw geven relatief veel zzp'ers (43%) als reden dat ze (mede) vanwege het hoge risico op arbeidsongeschiktheid een arbeidsongeschiktheidsverzekering hebben afgesloten.

De meest genoemde **redenen om geen arbeidsongeschiktheidsverzekering te hebben**, zijn dat de baten niet opwegen tegen de kosten (46%), men het niet kan betalen (32%), men zelf het financiële risico kan afdekken (25%) en/of kan terugvallen op het inkomen van een partner (20%). Vooral zzp'ers in de recreatie geven vaak aan een arbeidsongeschiktheidsverzekering niet te kunnen betalen: 45%. Van de 55-plussers en de zzp'ers in de zakelijke dienstverlening, de landbouw en de zorg, zeggen ruim 3 op de 10 zelf het financiële risico te kunnen dragen.

In de ZEA wordt ook naar de **pensioenvoorzieningen** van zelfstandig ondernemers zonder personeel gevraagd. Van de ondernemers gaf 83% in 2021 aan een of meer voorzieningen voor hun pensioen te hebben. Dit percentage is vergelijkbaar met 2019.

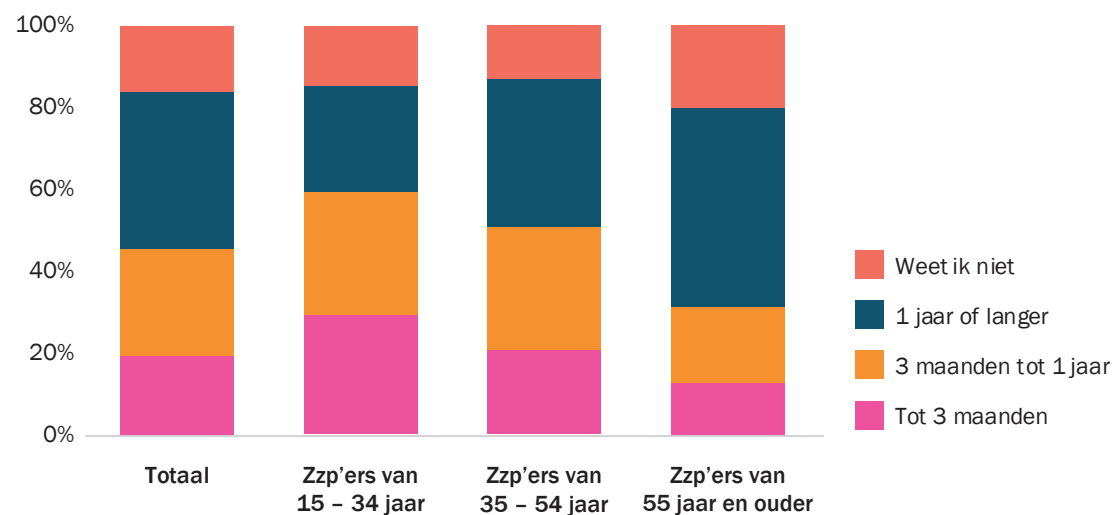
Figuur 17. Voorzieningen arbeidsongeschiktheid zzp'ers, 2021. Bron: TNO, CBS.

Evenals bij de arbeidsongeschiktheidsvoorzieningen bestaat de pensioenvoorziening het vaakst uit spaargeld en beleggingen. Dit aandeel nam toe van 43% in 2019 tot 49% in 2021. Daarna volgen een pensioenfonds via het huidige of vroegere werk in loondienst (46%), de waarde van de eigen woning (35%) en een oudedagsreserve (FOR), lijfrente of bankspaarregeling (22%).

Een minderheid (17%) heeft **geen voorziening voor het pensioen getroffen**. Dit zijn betrekkelijk vaak 15- tot 35-jarigen (31%) en zzp'ers werkzaam in de recreatie (29%). Van de ondernemers zonder pensioenvoorziening zegt de helft het niet te kunnen betalen, 29% dat ze er nog niet aan toegekomen zijn en/of 20% dat het pensioen nog ver weg is.

In 2021 meent 20% van de ondernemers dat hun huishouden niet langer dan drie maanden **financieel rond zou komen als het inkomen uit hun bedrijf geheel zou wegvallen**. Het betreft relatief veel 15- tot 35-jarigen (29%) en zzp'ers in de bouw (26%). Ruim een kwart van de ondernemers zouden het drie tot twaalf maanden kunnen volhouden wanneer ze bijvoorbeeld tijdelijk geen opdrachten hebben of om een andere reden niet kunnen werken. Bijna 4 op de 10 hebben een financiële buffer voor minimaal een jaar. Dit is vooral vaak het geval bij 55-plussers (49%) en zzp'ers in de zakelijke dienstverlening (47%). Zo'n 16% van de zzp'ers kan geen inschatting maken hoe lang hun huishouden zonder bedrijfsinkomsten zou kunnen rondkomen.

Figuur 18. Hoe lang denken zzp'ers rond te kunnen komen zonder inkomen uit eigen bedrijf, 2021. Bron: TNO, CBS.

TNO

Healthy Living
088 866 61 00
www.monitorarbeid.nl
www.tno.nl

CBS

Inlichtingen
Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Deze publicatie is gratis te downloaden via www.monitorarbeid.nl
en via www.cbs.nl